

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1), 315-344

Geliş Tarihi:01.06.2020 Kabul Tarihi:24.06.2020

Yayın: Ocak-Haziran 2020 Yayın Tarihi:30.06.2020

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.746672>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

REFİK ÖZDEK'İN *OCAĞIMIZ SÖNMESİN* ROMANINDA BALKAN TÜRKLERİNİN GÖÇÜ

Ayşe Ceylan GÜNEŞ*

Öz

Türk Dünyası coğrafyasında sıklıkla yaşanan sıkıntılardan biri olan ve ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanabilecek göçler, kişilerin ve milletlerin kaderini belirlemede üzerinde durmaya değer bir kavramdır. Türk Dünyasındaki göçlerin bir kısmı istemli olsa da çoğu istemsiz olarak gerçekleşmiştir. Balkan coğrafyasında yaşanan göçlerin birçoğu da istemsiz olmuştur. Siyasi baskılar ve savaşlar göçün en büyük sebepleri olagelmıştır. 93 Harbi olarak da bilinen 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan Türkleri açısından tarihî bir dönüm noktası olmuştur. Savaş sonrasında bu bölgede bulunan Türkler, yaşamış oldukları baskı ve maruz kaldıkları şiddet olayları neticesinde, yüzyıllardır yurt bildikleri topraklardan göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu tür toplumsal olayların edebiyata yansımalarının olduğu bir gerçektir. Özellikle romanlar; konuları daha ayrıntılı işleyen, kalabalık bir kadro ve mekân bildirme özelliğinde bir tür olduğu için, bir olgunun da daha ayrıntılı incelenmesine imkân vermektedir. Yapılan incelemeyle göç olgusunun *Ocağımız Sönmesin* romanına nasıl yansıdığını göstermek amaçlanmaktadır. Çünkü bu roman ana unsurlar ve temel karakterleri bakımından göç izleğinin belirgin işlendiği bir romandır. *Ocağımız Sönmesin*, tarihi roman ve göç izleği

* Yüksek Lisans Öğr., Kastamonu Üniversitesi, SBE Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Türkçe Öğretmeni, 23 Nisan Zehra Hanım İ.H.O., ack_37@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3607-6958>.

çerçevesinde değerlendirilmiştir. Belirlenen göç izleğinden hareketle, 93 Harbi döneminde yaşanan göçlerin tarihsel gerçekliğinin romanın kurmaca dünyasına nasıl yansıdığını ve dolayısıyla kişiler, zaman ve mekân unsurları bağlamında göç için nasıl hazırlıklar yapıldığını, göç yolculuğu esnasındaki gelişmeleri, göçün ne gibi sonuçlar doğurduğunun tahlili yapılacaktır. Ayrıca yapılan çalışma, roman kahramanları üzerinden topluma, toplumdaki roman kahramanlarına göç olgusunun nasıl yansıdığını görebilme şansı verecektir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Ocağımız Sönmesin, Göç olgusu, Tarihi roman, Türk dünyası.

Immigration of Balkan Turks in *Do Not Let Our Hearth Go Out*

Novel Written by Refik Özdek

Abstract

One of the most common problems in the geography of the Turkic World and for economic, social and political reasons, the work of individuals or communities from one country to another, from a settlement to another settlement, migration, which can be defined as migration, immigration, in determining the fate of individuals and nations. It is a concept worth considering. Although some of the migrations in the Turkic World were voluntary, most of them were involuntary. Many of the migrations in the Balkan geography have also been involuntary. Political pressures and wars have been the biggest causes of immigration. The Ottoman-Russian War of 1877–1878, also known as the 93 War, for Balkan Turks, was a historical turning point. After the war, Turks in this region had to migrate from the lands they knew for centuries as a result of the pressure and violence they experienced. It is a fact that such social events are reflected in literature. Especially novels; It enables a more detailed examination of a case, as it is a type with a crowded staff and location reporting feature that handles the subjects in more detail. With the examination, it is aimed to show how the phenomenon of migration is reflected in the novel of *Do Not Let Our Hearth Go Out*. Because this novel is a novel in which the immigration thread is markedly processed in terms of main elements and basic characters. *Do Not Let Our Hearth Go Out* was evaluated within the framework of historical novel and immigration. Based on the determined migra-

tion track, it will be analyzed how the historical reality of the migrations experienced during the 93 War period reflected on the fictional world of the novel, and therefore, the preparations for migration in the context of individuals, time and space, the developments during the migration journey, what results the migration has caused. In addition, the study will give the society a chance to see how the migration phenomenon reflects from the society to the novel heroes through the novel heroes.

Keywords: The Balkans, Don't let our hearts go out, The case of migration, The historical novel, The Turkic world.

Giriş

Balkanlar, Avrupa Kıtası'nın güneydoğusunda büyük bir alanı kapsayan ve içinde birçok küçük devleti barındıran yarımada'nın adıdır. Balkan coğrafyası çok eski dönemlerden beri çeşitli kavimlerin yerleştiği bir yer olduğu gibi, Orta Asya'dan göç eden Türklerin de geçiş ve yerleşim yeri olmuştur. Önce Avarlar, Peçenekler, Kuman Kıpçaklar, Uzlar ardından Selçuklular ve Osmanlılar Balkanlara yerleşmiş, uzun süre bu topraklarda Türk-Osmanlı hâkimiyeti devam etmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde Anadolu'dan ve başka coğrafyalardan Türkler Balkanlara getirilerek yerleştirilmiştir.

Balkanlara yerleşen Türkler, gittikleri yerlere kültür çeşitliliği katmış; ne orada kendinden önce bulunan başka milletleri kendine benzetmeyi amaç edinmiş ne de kendi kimliğini kaybetmek istemiştir. Osmanlı hâkimiyetinde oldukları dönemde din ve vicdan özgürlüğüyle tüm halklar burada uzun yıllar barış ve dostluk içinde yaşamıştır. Fakat dünyanın değişen düzeni, milliyetçilik akımlarının halklar arasında uyandırdığı ayrılıkçı düşünceler, karma bir demografik yapıya sahip bu sahalarda istenmedik bazı hadiselerin patlak vermesine sebep olmuştur.

Stratejik konumu, bereketli toprakları itibarıyla Batılı büyük devletlerin kıskırtmaları sonucu, bu topraklarda zamanla içerideki halklar birbirine düşman olmaya başlamıştır. Balkanlarda uzun zaman hâkimiyeti elinde bulunduran Türkler, dönem dönem sıkıntılarla yüz yüze gelmiş; baskılar, yakıp yıkmalar, tehditler ya-

şamışlardır. Esas amaç, Türklerin bu topraklardan silinmesi olduğundan hem içten hem dıştan müdahalelerle korkunç facialar vuku' bulmuş ve tüm bu olanların sonucunda Türkler Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Evden ayrılışın, yurdu terk etmenin mecburiyeti insanların hayatını ciddi şekilde etkilemiştir. Göç sırasında yaşanan saldırılar, ölümler, gasplar, hastalıklar, zorlu iklim şartları birçok kişinin yollarda yitip gitmesine olmasına yol açmış, çoğu kişi hasretini çektiği ve kurtuluş umudu olarak gördüğü Anadolu'ya ulaşamamıştır.

Balkan coğrafyasından Anadolu'ya gelmek için uğraşan insanların bu hareketlerini doğru tahlil edebilmek için değinilmesi gereken mühim kavramlar “göç” ve “göçmen”dir. “Göç konusunda en genel tanım farklı coğrafi, ekonomik, sosyo-kültürel ortamdaki bir diğerine geçiş olarak yapılmakta ve bu harekete katılanlar da “göçmen” olarak dile getirilmektedir” (Erbaş, 2019: 134). Tanımdan hareketle göçmen kavramının da biraz açıklanmaya ihtiyacı olacaktır. Çünkü göçü yaşayan kişi göçmendir. Dolayısıyla göçmen sıfatını taşıyan kişinin kim olduğunu bilmek gerekir. Bir yerden bir yere yolculuk yapan her insan göçmen değildir. Bu niteliği alabilmesi için bazı zaruri durumların meydana gelmesi gerekmektedir.

“Göçmenler göçerlerden, turistlerden farklıdır ve görece kalıcı biçimde yer değiştiren bazen de geri dönmeme kararlılığında ya da zorunluluğunda olan kişilere verilen addır. Hem turistten hem de göçebeden farklı olarak, göç sürecinden rahatsızdır ve göçü bir yaşam tarzı ya da gerçek anlamda isteyerek benimsememiştir” (Erbaş, 2019: 304-305).

Açıklamadan çıkan sonuca göre göçmen, göçe mecbur olduğu için yola çıkan kimsedir. Kimse göçmen olmaya gönüllü değildir ve göçmenlerin çıktıkları yolda genellikle geri dönme fikri yoktur.

Göçmen kişinin birçok sebeple iştirak ettiği göç eyleminin ne zamanlardan beri insanlığın başında olduğu merak konusudur. “Göç yeni bir olgu olmayıp, çok eskilerden beri var olmakla birlikte süreç içinde değişik biçimler alarak devam etmiş ve bazen belirli dönemlerde belirli nedenlerden dolayı daha hızlı ve yoğun olarak gerçekleşen bir olgu olarak var olmuştur” (Erbaş, 2019: 169). Çok eski çağ-

lardan beri insanlar çeşitli vesilelerle göç etmektedir ve göç insanlık sahnesinde dönem dönem kendini farklı şiddetlerde gösterir. Bu göçlerin sebeplerine göre aldıkları bazı adlar vardır. Mesela, bir yerden bir yere eğitim ve sağlık için veya iş gereği kısa ve uzun süreli göç gerçekleşebilir. Bu göç, gönüllü yapılan bir göçü daha çok ifade eder. Gönüllü olamayan ya da zorunlu göç ise şöyle tanımlanır: “Bu tür göç sürgün, köle ticareti, kitlesel yer değiştirme ve dinsel, ırksal yahut siyasi baskı altında olan insanların hareketlerini kapsamaktadır” (Erbaş, 2019: 63). Birçok sebeple oluşabilen zorunlu göçlerin içinde dikkati çekenlerden biri sürgündür. Bazen birbiri yerine kullanılabilen göç ve sürgün kavramlarının ayırımı yapmak gerekir. Zorunlu göçün tanımlamasından hareketle göçün bir alt kavramı olarak görülen sürgün şöyle tanımlanabilir:

“Sürgün asli bir evinin olduğunu ve en sonunda dönüp dolaşıp oraya varacağını arz etse de yolculuk esnasında karşılaşılan sorunlar böyle bir yolculuk planının kapsamını mütemediyen yarıp geçer. Asli bir ev ve eve dönüş varsayımlarını devam ettirme olasılığı giderek zayıflar ve sonunda kaybolur” (Chambers, 2019: 14).

Kısacası bir göçün seyri sonradan onun sürgün niteliği kazanmasına sebebiyet vermektedir. Balkan göçleri Türk tarihinde büyük yer tutar.

“Göç; umutlar, hayaller özlemler vb. birçok bireysel duygu ve düşünceyi bünyesinde barındırdığı gibi, aynı zamanda entegrasyon, toplumsal değişme bağlamında da toplumsal hayatı yakından ve derinden etkileyen bir süreçtir” (Dağaşan ve Selçuk, 2017: 741). İşte göçün bıraktığı bu etki, edebiyata da büyük bir malzeme kazandırmıştır. Göç konulu şiir, hikâye, tiyatro, roman vb. edebi eserlere rastlamak mümkündür. Romanlar, konuları derinine incelemeye imkân veren, çoğu zaman da gerçek hayattan beslenen edebi bir türdür. Türk Dünyası’nda ve özellikle Balkanlar’da dönem dönem yaşanan göçleri konu edinmiş birçok romana rastlamak mümkündür. Buradaki amaç, tek bir romanı göç izleği etrafında derinlemesine incelemek, gelecek çalışmalarda yapılabilecek karşılaştırmalara zemin oluşturmaktır.

“Sosyal ve siyasi meseleleri sosyolojik boyutu ile bünyesinde taşımaya uygun bir edebî tür olan romanın, tarihî gerçeklik ile buluştuğu noktada var olan söz konusu romanlar hem edebiyat bilimi hem de tarih ve sosyoloji araştırmaları bakımından dikkate değer yayınlardır”(Akgün, 2015:143).

Ocağımız Sönmesin romanı* Balkanlarda yaşanan tarihî dram bağlamında ele alınmıştır. Romanda yer alan Balkan Türkleri ve Anadolu’ya göçleriyle ilgili unsurlar üzerinde durularak söz konusu roman, tarihî olaylar ve “göç” bağlamında tahlil edilmiştir.

1. Refik Özdek

Galatasaray Lisesinden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde bir süre okudu. Çapa Eğitim Enstitüsü’nü bitirdi. Galatasaray Lisesi’nde Fransızca öğretmenliği yaptı. Mütercim olarak Yeni İstanbul gazetesinde başlığı gazeteciliğini Büyük Doğu, Bugün, Babıali’de Sabah, Tercüman, Yeni Haber, Türkiye gazetelerinde sürdürdü. Tercüman Çocuk dergisinin genel yayın müdürlüğünü yaptı. Araştırma dalında Türk Kültür Vakfı’nın ödülünü kazandı. Cengiz Aytmatov çevirileriyle tanındı.

Eserleri: Roman: Hücre/K-Biz Şehir Eşkiyası İdik (1976), Çanlar ve Zindanlar (1985), Kezban’a Mektup (1986), Ocağımız Sönmesin (1989), Yazı Yazmaktan Karnı Nasırlaşan Adam (1994), Afşaroğlu (1994), Gece Yarısı Güneşi (1994). Hikâye: Yüreğim Yanardağ (1986), Kızıroğlu Mustafa (1995). Diğer Eserleri: Hedef TRT, Siyasî Vasiyetnameler, Uzay Ansiklopedisi (Süleymanoğlu Yeniso, 2005: 409)†

2. Romanda Tarihî Arka Plan

Romanlar, konularını gerçekten veya gerçek olabilecektan alan, kişi, zaman, mekân gibi unsurları içinde barındıran, uzun bir nesirle icra edilen edebî tür-

---

* Refik Özdek. *Ocağımız Sönmesin*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 2005. (Alıntılar bu baskıya aittir.)

† Refik Özdek’in hayatının ve eserlerinin verildiği bölümün tamamı metin içi kaynaktan gösterilen eserden alınmıştır.

dür. Konusunu gerçekten alan romanlar, okuyucuya edebî katkısı dışında bilgi verme amacına da hizmet eder. “Çünkü roman modern zamanların hafızasıdır” (Tekin, 2006: 7). Bu romanlar içinde tarihi roman türü, konusunu tarihten alır. Yazarın bildiği veya öğrendiği, belli bir zamanda yaşanan toplum için önemli olayların veya yaşamış önemli kişilerin roman kurgusu içinde yeniden üretilmesi söz konusudur. Esas önemli olan ise tarihi gerçekliğe bağlı kalınmasıdır. Bu konuyla ilgili görüşlerden biri şöyledir:

“(…) Romanın sadece tarihi konu edinmesi ve tarihî bir atmosfer yaratması, onun tarihî roman olarak kabul edilmesinde yetersiz kalmaktadır. Tarihî roman yazılması aşamasında, tarih bilincinin açıkça oluşması ve bunun sanatsal bir anlatım ile ifade edilmesi, roman formunda kurgulanarak ortaya konulması ilkesi bir zorunluluk olarak görülmektedir” (Yalçın Çelik 2005: 60).

Bu noktada yazarın amacı sadece tarih bilimini sunmak değildir. Çünkü yazarın görevi yaşanmış bitmiş tarihî bir gerçekliği sunmaktan başkadır. Orhan Söylemez’in konuyla ilgili görüşlerinden biri şöyledir:

“Türkiye’de de çok rağbet gören tarihî veya tarihsel roman üzerine önemli bir çalışma olan Tarihsel Roman Üzerine adlı eserinde Turgut Göğebakan, Walter Scott’tan beri gelişen tarihsel romanın gelişimini teorik açıdan incelemiştir. Göğebakan, Alman yazar Alfred Döblin’in “Tarihsel roman her şeyden önce romandır, tarih değildir” sözüyle başlar. Bu tespit doğrudur; zira roman, romandır, tarih metni değildir” (2019: 14)

Buradan da anlaşılacağı gibi roman yazarları romanlarını kurgularken olaylara tarihçi gözüyle bakmaktan ziyade, tarihî gerçeklik ışığında olayları, zamanı, mekânı, kişi unsurlarını edebî bir çerçevede ele almalıdır. *Ocağımız Sönmesin* romanında olaylar sadece tarihî gerçeklik içinde verilmemiştir. Tarihî olaylar Tulça halkının göç macerasının arka planında okuyucuya sunulmuştur.

2.1. Tarihi Olayların Romana Yansması

Ocağımız Sönmesin romanı, Osmanlı Devleti’nin yönetimi altındaki Balkanlarda bulunan Tulça Kasabasının kalabalık bir grupla Anadolu’ya göçünü konu

edinir. Romanın zamanı ve romanın dışındaki zaman birbirine paraleldir. Romanın tarihi arka planında özellikle 93 Harbi'nin başlangıcı, bu savaşın seyriyle alakalı birçok isim, yer ve olay bulunmaktadır.

“Nihayet Avrupa'nın hukukunu müdafaa iddiasıyla harekete geçen Rusya, 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etti” (Aydın, 1994: 498). 93 Harbi olarak da anılan 1877- 1878 Osmanlı-Rus Savaşı romanda hem tarih olarak hem de olayların akışı itibarıyla sezdirilir. “Yıl 93, Nisan'ın 16'sı. Fakat temsilciliklerde konsolosluklarda o günün olaylarını belgeleyen yazıların altına konan tarih 26 Nisan 1877 idi” (Özdek, 2005: 10).

Türkler, kendileri ve geride kalanlar için tehlikenin farkında olduklarından dolayı göçe razı değildir. Bütün bu olayların yaşanmasında Rus Pan Slavistlerin bir Slav Bulgar devleti kurabilmek için bölgedeki Türklerin bir şekilde bölgeden çıkarılması ya da katledilmesi fikri etkili olur. Özellikle Bulgar çeteleri ve Don Kazakları yaptıkları katliamlarla halk arasında korku salar, insanları evlerini barklarını terk ederek göçe zorlarlar. Romanda göç öncesi durumu aktaran ilgili bölümlerden biri şöyledir:

“Paşa köylere adam saldı. Bunlar paniği önleyecek, göç hazırlığı sağlayacak, Hristiyan köylerindeki silah depolarını bulmaya, düşmana yararlı şeyleri bırakmamaya çalışacaklardı. Fakat bozguncular şımarık tutumlarını arttırıyor, kendi sürülerine Türklerin sürülerini de katarak düşmandan yana sürüyor, şurada burada silah atarak iç çatışmayı körüklüyordu. Türkler için göç etseler de kalsalar da düşman iki idi: Kendi aralarındaki Bulgarlar ve Tuna'nın ötesinde bulunan Urus ordusu” (Özdek, 2005: 10).

Burada halkın yaşadığı endişelerin kaynağı bellidir. Ruslar ve Bulgar çeteleri Türklerin buldukları bölgelerde göç başlamadan önce sıkıntı çıkarmaya başlarlar. “Özellikle de 1876 Nisan'ında çıkan ayaklanmada Müslüman-Türklerin yaşadıkları yerler yakılıp yıkılmış ve Müslüman-Türlere yönelik katliamlar gerçekleşmiştir” (Yalçinkaya, 2006: 326-328). Bu katliamlar göçün hemen arkasından şiddetini daha da arttırır. Hristiyan halk Ruslarla iş birliği yapar. Romanda bu du-

rumdan bahseden bölümlerden biri şöyledir: “...Hristiyan Halkın kımıldamaya niyeti yoktu... Belliydi ki Türkler gidince yağma olacak, belki mahsulü toplamak için kalan ihtiyarlar bile kılıçtan geçirilecekti” (Özdek, 2005: 9). Rusların ve Bulgarların yaptığı katliamlar romanda çizilen göç yolu boyunca görülür. “Köydeki kiliseler hatta şehirdeki bazı kiliseler mabet olmaktan çıktı, komitacı karargâhı haline getirildi. Hristiyanlara kiliselerde “Panslavist” telkini yapılıyor, düşman yararına bağışlar toplanıyor, Osmanlı’ya nasıl karşı koyacakları anlatılıyor” (Özdek, 2005: 25).

Alınan kararlar doğrultusunda Tulça halkının yola çıkmasıyla ilgili roman kahramanlarının ağzından şöyle açıklamalar gelir: “Göçün dönüşsüz olmayacağını, bunun da bir savaş yolu olduğunu söyledi” (Özdek, 2005: 11). “Savaş olacak kızm, biz iki ateş arasında kalmayalım diye göç edeceğiz...” (Özdek, 2005: 19). “Gezi göçü değil, savaş göçüydü bu” (Özdek, 2005: 40). O günlerde henüz Balkanlarda başlamamış sıcak çatışma sebebiyle Osmanlı Devleti Türk halkının mevcudiyetini korumak için göç kararı alır. Romanda bu gerçekliğin izlerine rastlamak mümkündür. “Ne siz bizi bırakıp gidiyorsunuz ne de biz sizi isteyerek gönderiyoruz. Bu bir takdir-i ilahidir. Devlet-i Ali’nin sizin selametinizi düşünerek aldığı bir karardır. Varacağınız yerler yine bizim yerlerimizdir. Orada da bizler varız. İnşallah yuvalarınıza, tarlalarınıza tekrar kavuşmanız uzun sürmeyecektir” (Özdek, 2005: 23).

Romanın başkahramanlarından olan Şevki Baba, daha önce göç yaşadığı için göçe razı değildir. Göçün ne olduğunu bilir ve yine göç etmek zorunda olduğundan dolayı çok rahatsızdır. Bu kısım romanda şöyle geçer: “Ben yirmi iki yıl önce büyük bir göç yaşadım. Akmescit’ ten buraya göç ettik, Urus menzilinde kalmamak için” (Özdek, 2005: 8). 1877 tarihinin verildiği romana göre Şevki Baba’nın işaret ettiği tarih 1854’tür. Şevki Baba ve yanındakilerin Kırım’dan göç etmeleriyle ilgili bir başka bölüm şöyledir: “Yirmi ailelik bir kabile halinde Kırım’dan yola çıktığınız zaman sen kırk yaşlarında idin. Savaş meydanlarından geçip, tuzakları boza boza geldiniz. Ölenleriniz oldu ama kalanların namusu kurtuldu

ve buraya ulaştınız” (Özdek, 2005: 13). Roman kurgusu içinde verilen bu daha önce gerçekleşmiş göçün tarihte gerçekten bir yeri vardır. Almanlarla Rusların savaşı neticesinde “18 Mayıs 1844’te vatanlarından topyekûn sürülen Kırım Türkleri 26 Kasım 1948’de kabul edilen YSP kararnamesine göre vatanlarından ebediyen çıkarılıyor ve bir daha yurtlarına dönme hakları ellerinden alınıyordu” (Özcan, 2015: 64). Stalin döneminden sonra gelen Krusçev bu konuda ılımlı yaklaşırsa da Kırım Türkleri serbest bırakılır fakat vatanlarına geri dönemez. “Çok geçmeden patlak veren Kırım Savaşı (1854-1856)’ndan sonra Kırım’dan Türkiye’ye 600.000 kişi göç etmiştir” (Çavuşoğlu, 2015: 330). Vatanlarına dönemeyen ve savaş mağduru olan Kırım Türkleri Osmanlı’nın Balkanları Türkleştirme politikası gereği buralara yerleşir. Tarihsel gerçekliğin romandaki tezahürlerinden biri de budur.

Tulçalılar, geçtikleri her yerde akın akın göç eden insanları görürler. Yazar burada şöyle bir benzetmede bulunur: “Bu ırkın Dobruca’ya gelişi de bir ummanın taşması gibi olmamış mıydı? Yüzlerce, binlerce yıl önce, Avar, Peçenek Türkleri gelmişlerdi. Tatar, Kuman ve Karaoğuz Türkleri gelmişlerdi ve yurt edinmişlerdi burasını. Sonra Selçuk Türkleri, Osmanlı Türkleri...” (Özdek, 2005: 33). Bu kısım Türk tarihindeki milattan sonra yapılan göçlere işaret eder. “Avarlar, Batı Türkistan’dan Orta Avrupa’ya; Peçenekler, Kuman- Kıpçak ve Uzlar, Hazar Denizi’nin kuzeyinden Doğu Avrupa ve Balkanlara (XI-XII. yüzyıllar) göç etmiştir” (Taşağıl, 2015: 5). Çok uzun zaman önce Balkanlara yerleşen Türkler zamanla daha da çok çoğalmış ve Balkanlarda Türk nüfusu artmıştır.

Çoğu zaman ölüm, hastalık, açlık, gasp ve çatışma ile karşılaşan göç kafilesi umutla yoluna devam etmeye çalışır. Terk edilmiş bir köye girdiklerinde karşlarına çıkan manzara çok kötüdür. Çıplak kadın cesetleri, yakılıp yıkılan evler, derelere doldurulan insanlar, imamın kilisedeki papaz tarafından himaye ediliyor oluşu ve kiliseden yükselen ezan sesi kafiledeliklerin yüreklerini burkar. Ama onlara kendilerini iyi hissettirecek ve morallerini yerine getirecek bir şeyler de olmuyor değildir. Rasim papazdan duyduğunu İsmail Ağa’ya şöyle aktarır: “Ben Papaz Efendiden bir şey daha öğrendim: Urus ordusu Plevne’nin önüne gelip çakılmış. Orda Osman

Paşa göz açtırmıyormuş kâfire” (Özdek, 2005: 130). O tarihlerde Rusların saldırıları Balkanlardaki geniş bir alanda Osmanlı’yı alt etse de bazen de hezimetler yaşarlar. “1877 Eylül’ünde Rus- Rumen kuvvetlerinin Plevne’ye karşı ortaklaşa giriştikleri saldırılar ise her defasında sonuçsuz kaldı” (Aydın, 1994: 498).

Yolculuklarına devam eden göç kafilesi Tırnova ve Deliorman’dan geçer. Buraların Ruslar tarafından işgal edildiğini anlayarak tedirgin ve temkinli bir şekilde yolun devamını getirirler. Dobruca’nın düştüğünü duyarlar, sonra Tırnova ve Deliorman’ın elden gittiğini görürler, Niğbolu’ daki yenilginin haberini alırlar. Mecburen Balkan Dağları’nı geçmek zorunda kalırlar ve Şıpka Geçidi’ni kullanırlar. Hatta bu sırada kendileriyle göç eden birilerinin daha seslerini işitirler. Anlaşıyor ki onlar Ruslardır. “Şıpka Geçidi’nden çıkınca, düşmanın da o hain geçitten geçip aştığını öğrenmişlerdi... Türk müfrezesi saldırdı. Fakat ağır silahları yoktu. Asker sayısı ve silah bakımından tam yüz misli fazla olan Rusları durduramadı” (Özdek, 2005: 152). Romanda hain geçit olarak da anılmaya başlayan Şıpka Geçidi’nin geçtiği bölümde Osmanlı’nın buralarda düştüğü kötü vaziyetleri görebilmek mümkündür. Tarihte de böyle bir olay cereyan etmiştir. “Diğer taraftan Balkan geçitlerinden olup stratejik önemi bulunan Şıpka’daki Osmanlı kuvvetleri Rusların birçok saldırısına şiddetle karşı koydularsa da yenileceklerine kanaat getirince gizlice çekilmek suretiyle 19 Temmuz’da bu geçidi tahliye ettiler” (Aydın, 1994: 488).

Geçitten geçtikten sonra yolcular Kızanlık Köyü’ne gelirler. Oradan gelen bir göç kafilesinden kötü haberler alırlar. Camilere insanların doldurulup öldürüldüğünü ve Rusların camileri ele geçirmek istediğini öğrenirler. “Kocaman, çocuk boyunda, bazıları büyük adam boyunda çanlar... Moskof bunları camilere asmak için Rusya’dan getirmiş” (Özdek, 2005: 154). Romanda anlatılan bu kısım o zorlu savaş günlerinde Müslüman halka sıklıkla yapılmaya çalışılan bir yıldırma politikası sayılır. Osmanlı’ ya ait tarihî eserlerin tasfiyesi ile Osmanlı mirasından arınma amaçlanır.

“Bu tasfiye ve yıkım siyaseti üç biçimde gerçekleştirildi: (1) Eserlerin doğrudan yakılıp yıkılması, (2) hiçbir önlem alınmayarak eserlerin çürümeye terk edilmesi ve (3) eserin/yapının başka bir yapıya (örneğin kiliseye, kışlaya,

dükkâna, depoya, otele, spor salonuna, vs.) dönüştürülmesi yoluyla gerçek sosyal-kültürel-dini içeriğinden koparılması” (Sancaktar, 2019: 18).

Bunların dışında mezarlıkların tahrip edilmesi de söz konusu olmuştur. Sadece Türklük değil Balkanlar’dan Müslümanlık da silinmek isteniyor gibidir. Zaten en başta Müslümanlar göç için hazırlanırken Hristiyanların yerlerinden hiç kımıldamaları da bunun bir göstergesi sayılabilir.

Tulça’dan gelen kafiye Meriç’in taşması sonucu tehlikeli de olsa bir an önce Edirne’ye varmak için çabalar ve yolu tamamlar. Fakat, büyük umutlarla geldikleri Edirne’nin hali onları üzer ve umutsuzluğa sürükler. “Edirne’nin kenar mahallesinden içeri girerken onları karşılayan olmadı. Daha içerilerde gittikçe artan perişan kalabalığa karışınca da “Hoş geldiniz, nereden geliyorsunuz?” diyen bulunmadı. Yaşlıların kamburu çıkmış, gençlerin gözleri süzölmüş, çocukların yürüyecek hali kalmamıştı... Camilerde yer yok.” (Özdek, 2005: 253). O günlerde Balkanlardan başlayan topyekûn göçlerin varış noktalarından biri de Anadolu’dur. Fakat göçle Anadolu’ya gelen o kadar çok kişi olur ki devlet de bununla başa çıkmakta çok zorlanır. Elllerinden geldiği kadar göçmenlerle ilgilenmeye çalışsalar da bir anda her şey olup bitmeyecektir. Bu durum Osmanlı’nın o günlerde gerçekten yaşadığı en büyük sıkıntılardan biridir. Çünkü savaş devam etmekte ve insanlar akın akın Anadolu’ya koşmaktadır. Romanda Osmanlı’nın o günlerdeki durumunu anlatan kısımlardan bazıları da şöyledir:

“Edirne kaldırmıyor bu kadar kalabalığı ne yiyecek yetiyor ne yakacak... Günde ortalama iki yüz kişinin öldüğünü söylüyorlar açlıktan, soğuktan, hastalıktan... Ne yapsın devlet ne yapsın asker, hiçbir şey yetiştiriyor ve göçün arkası kesilmiyor (Özdek, 2005: 255). Mühimmat dolu arabaları, at koşturan habercileri görerek bir büyük saldırının öncesinde olduklarını anladılar (Özdek, 2005: 255). Edirne’de günde 200 kişi, İstanbul’da günde 1000 kişi ölüyor. Hiçbir devlet, milyonlarcası birden göç eden, kaçıp başka vilayetlere gelen vatandaşına, hele savaş içinde ve kısa zamanda huzur veremez” (Özdek, 2005: 258).

Romanda geçen bu gibi olaylar, o günün Balkanlar’ında ve Osmanlı’sında gerçekleşen olaylardan ilhamla veya aynısı kullanılarak anlatılmıştır.

2.2. Tarihi Kişiliklerin Romana Yansıması

Savaş patlak verdiğinde oradaki halkın göç etmesi gerekmiştir. Bu kararı veren o dönemin başkumandanı Abdülkerim Paşa'dır. "Tuna cephesindeki Osmanlı ordusu Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa'nın kumandasında Tuna nehrinin sol kıyısını birinci müdafaa hattı kabul ederken, ikinci müdafaa hattını da Balkan dağları meydana getirmişti" (Aydın, 1994: 498). Romanda, göçü istemeyen halkın ileri gelenlerinden bir grup, paşaya mektup yazılmasını ve bu göçün olmamasını dilerken bizzat o dönemin başkomutanının adını kullanırlar. "Gerçi Başkumandan Müşir Abdülkerim Paşa da düşünmüştür bunları... Vaktiyle Napolyon için yaptıklarını Serdar-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Paşa'nın şimdi Ruslar'a yapacağını yazıyordu" (Özdek, 2005: 10-11).

Osmanlı Ruslara karşı Plevne'de başarı sağladığında, Plevne'deki zaferi tatmak ve onlara katılabilmek arzusu duyan göç yolcularının akıllarından asıl geçen ise tekrar Tulça'ya dönmektir. Bunun mümkün olmayacağını, Plevne etrafının tamamen Rus askerleri ve Bulgar çetelerinin sardığını ifade eden Hacı Ömer şöyle der: "İşte orada Bulgarların şerrinden korkarım ben. Çünkü Hristo Botev denilen çete reisi, oradaki Bulgarları Türklere karşı ayaklandırmış, pek de etkili, inandırıcı olmuştu. Bu Hristo Botev, Urus içinde yetişmiş bir panistlavist idi... Güzel konuşur ve yazarmış, şairmiş" (Özdek, 2005: 130-131). Bu ismin seçilmesi çok da tesadüfi değildir. Gerçek hayatta aynı isimi taşıyan ve aynı vasıflarla hareket eden biri vardır. "Hristo Botev Osmanlı yönetimine karşı Bulgar bağımsızlık hareketinin kahramanlarından yurtsever şair" (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hristo_Botev (9. 05. 2020)). Tarihte yer bulmuş bir kişinin romanda okuyucunun karşısına çıkması, eserin tarihi roman özelliği göstermesi açısından bir başka veridir.

Romanda "Ak Topraklar" diye adlandırdıkları Anadolu'ya kavuşabilen kişiler, her şeye rağmen rahat nefes alır. Burada onları karşılayan kimse olmasa da onlarla ilgilenip iskânını sağlayan bazı temsilciler vardır. "Bu işler pek karışık" diye düşündü. Devleti yabancı ülkelerde Karateodoriler, Müsürüsler temsil ediyor, biz gariban mültecileri de burada Fasso Efendiler... Pek garip işler" (Özdek, 2005: 258).

Romanda bahsedilen temsilciler Muhacir Komisyonu temsilcileridir. “5 Ocak 1960’da “Muhacir Komisyonu” kurulmuştur... 93 Harbi ile başlayan büyük göç, teşkilatın aktif hale gelmesini gerekli kılmıştı.” (Derman, 2015: 355). Komisyon üyeleri onlarla ilgilenmiş ve bir an önce Anadolu’nun içlerine iskân edilmelerini sağlamıştır. “Kara trenden inince yolculuk bitmiş olmadı. Onları kayıklara bindirip Üsküdar’a geçirdiler. Oradan arabalarla Anadolu içlerine gönderdiler” (Özdek, 2005: 264).

Buraya kadarki incelemeyle, romanda anlatılan olay ve olgularla o dönemin Balkanlarında, özellikle de Romanya Türklerinin gerçekten yaşadıkları arasında somut verilerle bir ortaklık kurulmaya çalışılmıştır. Romandaki bazı olaylar ve kişiler, tarihte yerini bulan olaylar ve kişilerdir. Bu paralelliğin ışığında, *Ocağımız Sönmesin* romanının tarihi bir roman olduğuna dair kanı kuvvetlenmiştir.

2.3. Geleneğin Romana Yansıması : “Ocağımız Sönmesin”

Ocağımız Sönmesin romanında olayların ve kişilerin tarihi gerçeklikle bağlantısı haricinde, roman boyunca sık sık vurgulanan bir gelenek de tarihi bağlamda dikkat çekicidir. “Tarihî roman, okuyucuyu geçmişe götürerek o zamana ait tarihî bilgiler vermekle kalmaz, aynı zamanda o dönemde yaşayan ve tarih biliminin konusu olmayan insanların hayat tarzları, duyguları, düşünceleri ile de ilgilenir” (Söylemez, 2019: 16). İnsanların hayat tarzları, duygu ve düşüncelerini oluşturan veya geliştirip, değiştiren unsurlardan biri de geleneklerdir. Gelenekler, toplumların tarihinde mühim yer tutan, geçmişle bağlantılı, öteden beri yapılan şeyler yani alışkanlıklardır.

Romanda sıklıkla tekrar eden ocak kavramı ve gelenek bağlantısı, tarihi bağlamda toplum ve romanın ilişkisini gösterir. Çünkü Türk kültüründe ateş ve ocak kültü mühim bir yer tutmaktadır. Ateş, Türk kültüründeki bazı inanışlarda kötü ruhu veya tehlikeyi işaret ederken, bazı inanışlarda iyileştirici ve temizleyici özelliği ile ön plana çıkar. Ateş, “od” şekliyle de kullanılır. Ocak, ateşten daha çeşitli anlamlara gelen ve ateşle yakın bir ilişkisi olan başka bir kelimedir.

“Ocak” ise “ateşin yakıldığı yer” olarak ilk ve somut anlamıyla, çoğunlukla “ateş”i de kapsar şekilde kullanılmaktadır. Ancak, “ocak” etrafında, somut manalar dışında birtakım soyut manalar da şekillenmiştir. Evin ortasında yakılan “ocak”, “ev”i ve evde yaşayan “aile”yi, bunun yanı sıra bu ailenin geçmişte yaşamış ve gelecekte yaşayacak bireylerini, yani “soy”u da kapsayacak mahiyette kullanılmaktadır” (Kumartaşlıoğlu, 2012: 12).

Ocak kelimesinin ateşi kapsayan ilk ve somut anlamı dışındaki diğer anlamlarını öğrenmek için bakılan Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı Türkçe Sözlük’te, “ocak” için on ayrı anlam yer alır:

“1. Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer, 2. Şömine, 3. Isı vererek üzerine veya içine konulan maddeleri ısıtan, pişiren, kaynatan, eriten araç veya alet, 4. Kahvelerde, kuruluşlarda çay, kahve vb.nin yapıldığı yer, 5. Yer üstünde veya yer altında cevher çıkarılan yer, 6. Bahçelerde ve bostanlarda her tür meyve ve sebze ekimine ayrılmış, çevresinden biraz yükseltilmiş toprak parçası, 7. Aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev aldıkları yer, 8. Ev, aile, soy, 9. Bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile, 10. Yılın otuz bir gün süren, birinci ayı, kânunu-Sânî” (Türkçe Sözlük, 2005: 1488).

Kelimenin sözlükte verilen anlamları dışında; Ocağı tütmek, ocağı batmak, ocağına düşmek, ocağı kör kalmak, ocağına incir dikmek, ocağını yeşertmek, ocağı sönmek deyimleri de dilimizde ocak kelimesinin içinde bulunduğu deyimlerdir. Kitaba da ismini veren “Ocağımız Sönmesin” roman boyunca en çok tekrar edilen cümlelerden biridir. “Ocak söndürmek, od birleştirmek, odu söndürmemek, odu tazelemek” gibi ocakla ilgili pek çok kelime grubu roman şahıslarının dilindedir. “Ocak” hem Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükteki birinci anlamıyla hem de sekizinci anlam olan “ev, aile, soy” olarak kullanılır. Fakat ocak kelimesi için Kamus-i Türki de geçen sekizinci anlam “Ateşi sönmez hanedan” (Sami, 2010: 930) romandaki kullanımı en iyi karşılayan anlamdır.

“Ocağımız Sönmesin” romanda öylesine söylenmiş bir cümle değildir. Geçmişi çok önceye uzanan bu inanış, geleneğin parçası olmakla beraber; kişileri

ayakta tutan, evden ayrılışın acısını bastırmaya yarayan ve geleneğin devam etmesini sağlayan bir semboldür. Roman kahramanlarından Şevki Baba, göç hazırlığı öncesinde çocuklarına bu gelenekten bahseder:

“Ocağımız ateş hiç sönmeden ne zamandan beri yanıyor, bilir misiniz?”

- Bilmem baba, dedi Mesude, hiç sönmedi ki.

- Bilmezsiniz, ben de bilmem, anan da bilmez. Hiç sönmeden yanıyor, hiç sönmeyecek. Yüzlerce yıldan beri binlerce yıldan beri hiç sönmedi! Nereye gitsek, kül içinde ocağımızdan aldığımız odu taşırız. Onunla tutuştururuz bütün ocakları. Odu ocağı söndürmemek bizde kutsal bir gelenektir. Şu ocağın odunu Akmescit’ teki evimizin ocağından getirdik. Dedelerimize dedelerinden, onlara da daha önceki dedelerinden kalmış. Bizim orada her aile böyle saklar ateşini. Odsuz ocaksız kalmak, tükenmektir. Akmescit’ten buraya öle yite geldik. Ama od sönmesin diye her şeye katlandık... İnsanlar bir yerden başka yere göç eder ama ocak söndürmek için değil, söndürmemek için. Od taşımamanın anlamı budur işte. Amacımız odur ki ocaklar yanar olsun, bacalar tüter olsun. Ocaklar sönerse aile söner, soy sop söner” (Özdek, 2005: 17).

Bu inanış roman boyunca defalarca vurgulanır. Hatta yolculuk sırasında karşılaşılan bütün olumsuzluklara rağmen kül kapları içindeki odlar hiç söndürülmez. Roman kahramanlarının sarıldıkları o inanış, onları çetin kış şartlarında donma tehlikesinden bile korur. “Mesude, ilk iş olarak kül kabından çıkardığı közlerle ocak ateşini yaktı... Kerpiç duvarlı bir evin bacasından, Dobruca’dan getirilen o odların dumanı hala tütüyor” (Özdek, 2005: 264).

“Ocağımız Sönmesin”, birliği ve aileyi simgeleyen, geleneği temsil eden tarihi arka planın bir parçası olarak çeşitli şekillerde ve çok sık olarak romanda yer alır. Bu da kitabı tarihi romana yaklaştıran bir diğer unsuru ifade eder.

3. Romanda Göç İzleği

3.1. Balkan Türkleri Çerçevesinde Göç

Ocağımız Sönmesin romanı kalabalık bir kişi kadrosuna sahiptir. Romanın ana kahramanları Şevki Baba, İsmail Ağa, Saniye, Mesude ve Rasim’dir. Diğer

kahramanların da ara ara bazı özelliklerle ön plana çıktığı görülür. Kadın kahramanlar ve çocuk kahramanlar suskun, erkek kahramanlar karar verici ve ön plandaki kişilerdir. Romanın başından sonuna kahramanların hem fiziki hem de ruhi bir değişimden geçtiği görülür. Bazı kahramanlar o günün Balkan halklarının- Dobruca Ağzı- konuşma özellikleriyle konuşturulmaktadır. Roman kahramanlarının sevinç, üzüntü, umut, umutsuzluk, korku, heyecan vb. duyguları ve savaş, yolculuk, yaralanma, sakatlanma, açlık ve ölüm gibi başlarından geçen olaylar, o günlerde Balkanlarda yaşanan büyük bir trajedinin yansıması, bütün Balkan halklarının ortak kaderidir. Kısacası roman kişileri Balkan halkını temsil etmektedir.

Roman yirmi bir bölümden oluşmaktadır fakat ana hatlarıyla üçe ayırmak mümkündür: Göç öncesi-hazırlık, göç esnası-yolculuk, göç sonrası-kavuşma. Kişiler de her bir aşamada farklı bir davranış özelliği ve psikolojik boyutta görülmektedir. Bunu daha belirgin görebilmek için kişiler de üç bölümde incelenecektir.

3.1.1. Göç Öncesi-Hazırlık

Roman, Şevki Baba ve ailesinin göçe hazırlık durumuyla başlar. Şevki Baba yirmi sene önce de Kırım'dan Tulça'ya göçmüş yirmi arabalık kafiledendir.

1854 Kırım-----Tulça   1877 Tulça-----Edirne

Şevki Baba göçü kesinlikle istemez. Çünkü “Yaşlı bir insan taşınmayı genelde istemez: Güven veren şeyleri bırakmak sancılıdır, geçmişi geleceğinden daha büyüktür, her zaman kazandığından daha fazlasını kaybeder” (Akhtar, 2018: 11). Bütün yaşanacakları tahayyül eden ve yerleştiği topraktan ayrılmak istemeyen Şevki Baba emir almıştır ve bundan dolayı da gururlanır. Hemen hazırlıklara başlar, herkesi organize eder. Sadece Şevki Baba değil, Tulça halkı da göçün kaçınılmaz olduğunu bildiği halde buldukları topraklardan gitmek istememektedir. Bunu anlatan kısımlardan biri romanda şöyle anlatılır:

“Bazıları tırpan biliyor, bazıları dam aktarıyordu. Kadınlar kuyudan su çekiyor, bacalar tütüyordu. Tarlasına gitmek için araba dingili yağlayanlar, bahçe duvarı örenler, ağaç aşıl原因anlar... İşi gücü yüzüstü bırakmak yerine, yarım kalan işleri tamamlamak, hatta o günlerde yapılması öncelik taşımayan işlere de sarılmak gibi bir etki. Toprağa daha sıkı yapışmak, kazmalara, bellere daha sıkı sarılmak gibi bir etki” (Özdek, 2005: 7).

Halk hem göçe hazır değildir hem de kendileri gittikten sonra olacakları bildiklerinden kendilerince bazı koruma tedbirleri alırlar. Türk kültüründe önemli bir mefhum olan mezarlıklarını öylece bırakıp gitmek içlerine sinmez. Mezarlığın etrafına duvar örerek onu yağmalanıp tahrip edilmekten korumaya çalışmak isterler. “Evet efendim, istedik ki rahatsız edilmeyeler... İstedik ki yalnız dualarımızla değil... İstedik ki terk edilmiş olmayalar...” (Özdek, 2005: 8).

Hazırlıklarına başlayan yolcular vatani, evi terk etmekten dolayı kaygılıdır. Şevki Baba'nın mezarlık duvarını örerken yanına yaklaşan Paşa ona şöyle der: “Kaygılanma, gitmemiz terk etmek anlamına gelmez, yine geliriz” (Özdek, 2005: 8). Çıkılacak yol geri dönüşü de olacak bir yol olarak gösterilir. Böylece insanlar rahatlatılmaya çalışılır. Fakat yine de kolay değildir bu durumu kabullenmek. Özellikle daha önce göç yaşamışlar sürecin nasıl işleyeceğini, ne gibi zorluklarla karşılaşılacağını bilen tecrübeli kişilerdir. Bu yüzden bu göç kararı onlara daha ağır gelir. Şevki Baba'nın karısı Saniye'nin karara isyanı, daha önce yaşadıklarını tekrar yaşamak istemiyor oluşundandır. Göç konusundaki isyanını şu şekilde dile getirir: “Göç etmek için mi yaratılmışız biz, yuvalar bırakıp gitmek için mi?” (Özdek, 2005: 18).

Halk, devletin sözüne uyar, kısa zamanda hazırlıklar biter. Şevki Baba önderliğinde yola çıkmaya hazır olan köylüler hengâme olmaması için bir önceki gün komşularıyla vedalaşırlar. “Altmış üç hane idiler ve yetmiş araba ile yola çıkıyorlardı. Araba sürücülerinin çoğu kadındı ya da iri çocuklardı. Çobanlar, kılavuzlar dâhil hepsi 272 kişiydiler... Mesude ve o yaşta olan öteki çocukların hepsi gerektiği zaman silah kullanacaklardı” (Özdek, 2005: 21-22). Bahsedildiği gibi göç edenler kalabalık bir kafiledir. Mesude, Şevki Baba'nın kızıdır ve henüz on beş yaşındadır. Genç erkekler de savaşta olduklarından Mesude gibi iri çocuklar onların yerine güvenliği sağlayacaktır.

3.1.2. Göç Esnası-Yolculuk

Kaçınılmaz son gelir ve göç kafilesi yola çıkar. Kurtuluş umudu, gençleri koruma gayretiyle yapılan bu göç yine de kimsenin içine sinmemiştir: “Arabada

olanların yüzleri daha çok geriye dönüktü. Dizginleri tutanlar bile geriye bakıyorlardı: Hâlâ dağılmadan bekleyen uğurlayıcılara, tüter bıraktıkları bacalara, evlere... Belki sokak aralarını, okula giden çocukları, sevgilileri, hatta evlerinin içini bile görüyorlardı” (Özdek, 2005: 23).

Kafile büyük bir kalabalık ve dualarla yola çıktığında ilk zamanlarda bir problem olmadan ilerler. Her hazırlıkları tamam, yanlarında para, yiyecek ve silahları vardır. Amaç, Ak Toprak'lara ulaşarak gençliği koruma altına alabilmek, soyun devamını sağlamaktır. Özellikle kızlar göç yolunda kafilenin tedbirini arttırmasını sağlayan unsurlardan biridir. Kırım'dan göçerken kızının biri ölen Şevki Baba bu durumu anlatan şu sözü söyler: “Evet, Elif Bacı, izsiz araba, kızsız göç olmaz” (Özdek, 2005: 37). Göçün bütün emeli, dayanağı gençlerdir. “Yavrularım, biz bu göçe sizi, bütün evlatlarımızı, yarınlarmızı düşünerek karar verdik. İhtiyarlar böyle düşündü... Göç yolunda yaşlıların sözü dinlenir ama gençlerin gücü ve dayanışması olmazsa selamete ulaşılmaz. Bunu bilirsiniz” (Özdek, 2005: 38). Bu yüzden gençlere çok iş düşmektedir. Kısa zaman sonra başlayan tehlike onları yavaş yavaş yıpratmaya başlar. Daha tedbirli olmaları gerekmektedir. Fakat çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan bir göç kafilesi için alınacak tedbir çok kısıtlı, geri dönmek ise imkânsızdır. “Tedbir... Az kuvvetle karşılaşılırsa ve saldırıya uğrarlarsa çarpışmak, büyük kuvvetle karşılaşılırsa yol değiştirmek... Başka ne olabilirdi tedbir? Geri dönemezlerdi ya!” (Özdek, 2005: 44). Yolculuk gittikçe zorlaşmaya başlarken çobanlardan haber alınamaz ve geçtikleri ilk köprüden sonra tehlike artmaya başlar. Burada onlara saldıran Bulgar komitacılarla çatışma yaşanır. Bulgar komitacıların hepsi öldürülürken kafileden de ilk kayıplar verilir. Bu duruma çok üzülen Şevki Baba durumunu şöyle ifade eder: “Göçte küçükler ağlamaz, dedi Şevki Baba... “Büyükler ağlar” (Özdek, 2005: 52).

Balkan insanı dinine bağlı insanlar olarak simgelenmektedir. Verdikleri kayıptan sonra ölülerini orada bırakıp gitmezler, cenaze namazlarını kılıp onları gömerler ve dua ederler. “Topluca namaz kıldılar. Yalnız yatsı namazı değildi bu. Bir şükür namazıydı, bir kendine gelme, bir niyaz, bir sığınma namazıydı. Ölenler için de kalanlar için de huzur dileğiydi” (Özdek, 2005: 67). Kafilede ölenler ara-

sında çocuk da vardır, yaşlı da, kadın da. Hacı Ömer yaşanan durumu bir savaştan çok ayrı tutmaktadır. Bu bir savaş değil yolda giden yolcuyu bile ezip geçme gayretinde olan bir katliamdır ona göre. “Gerçek savaşta ihtiyarlar gençleri, barışta ise gençler ihtiyarları gömer. Bu ne biçim savaştır ki; çocuğu anasıyla, genci atasıyla beraber ölüyor” (Özdek, 2005: 68). diyerek isyanını dile getirir.

Yolculuk sırasında yolcuların bazıları koşullar gereği farklı davranmak zorunda kalabilirler. Yolun değiştirilmesi sonucu geçilecek yeni yolu en iyi bilen İsmail Ağa’dır. “İsmail Ağa’nın, o güne kadar hiç meziyetini bilmedikleri o sessiz ve silik adamın, kabile içinde bambaşka bir kişiliği vardı şimdi” (Özdek, 2005: 78). Çünkü İsmail Ağa çok tehlikeli bir yoldan kafilenin doğru hamlelerle ve güvenle geçişini sağlar. İsmail Ağa o güne kadar kendini ifade edememiş olsa da göç bunun için bir kapı aralamış görünür. Salman Akhtar, bu durumu şu şekilde açıklar: “Geleşimin sona yakın aşamalarında göç eden bireylerin kişilikle ilgili geçirdiği süreçler, erken çocuklukta, hatta ergenliktekilerin geçirdiklerinden kesinlikle çok daha incelikli ve karmaşıktır” (2018: 68).

Zorlu yolu geçen kahramanların daha sonra da tehlikeler peşlerini bırakmaz. Bir yeri güvenle geçseler başka yerde fenalıklar, başka göç eden insanlar ve yakılan köyler görürler. Yine bir çarpışma sonrası kadınlardan biri şöyle der: “Yazgısı böyle bizim oğulların, cepheden cepheye koşarlar ama cepheye gitmeyenler de kurtulamaz savaşmaktan... Ağaları askere gidince işler onlara kaldı... Sonra komitacılar, sonra savaş... Sonra Moskof... Sonra göç!” (Özdek, 2005: 80). Burada Balkan gençlerinin yineleyen savaşlar yüzünden cepheye oldukları, kalanların da gidenlerin bütün işlerini sırtlandıkları, cepheye olmayan ama aralarında bulunan Bulgar komitacılarla savaşmak zorunda kaldıkları ve sonunda göçe mecburiyetleri anlatılmaktadır. Kadın kahramanın gözünden o dönemin Balkan gençlerinin durumu anlatılmıştır.

Karşılarına çıkan köprülerden geçmekten başka çaresi olmayan yolcular ne olursa olsun ilerlemeye karardır. Fakat o kadar çok kişi göç etmektedir ki dönem dönem kabileler birleşmekte ve ciddi bir kalabalık olmaktadır. “Biliniz ki bu göçe başlamakta geç kalmışız” (Özdek, 2005: 91-92). demeleri erken karar verselerdi yoldaki bu sıkıntıları çekmeden ilerleyebileceklerini fark ettiklerini gösterir.

İnsanlar göç sırasında yaşananlardan dolayı çarpışmaya alışmış, her şeyi usulünce yapabilmeye başlamıştır. “Tüfekler nasıl çabuk dolduruluyor, çocuklar ve kadınlar uzun zaman eğitim görmüş gibi bu işi nasıl beceriyordu!” (Özdek, 2005: 98). Mecbur kaldıkları bu durum onları ustalaştırmış gösterilir. Kafile insanları birçok konuda bilinçlidir ve güçlüğü çaresini kendilerince bulmaya gayret eder. Yaralananlar için kendi yaptıkları merhemi kullanırlar. “Tecrübelilerin ve koca karıların yanlarında getirdikleri ve kırdan topladıkları bitkilerle elde ettikleri ilaçları kullanıyorlardı” (Özdek, 2005: 112). Bunlar dışında yol boyunca yemek pişirme, çamaşır yıkama, ateş yakma işi kadınlarda, atların çözümlenmesi, silahların bakımı, yolculuğun seyri ile ilgili kararlar erkeklerdedir.

Yine bir köprü geçme sırasında komitacılarla karşılaşılır, komitacılara bu köprüünün bir Türk köprüsü olduğunu, geçeceklerini söylerler. “Bu köprüyü yaptıranın ve yapanın adı kitabesinde yazılı... Memlekette hangi köprü vardır ki yaptıranı Türk olmasın!” (Özdek, 2005: 95). Buradan da anlaşılacağı gibi yolcuların Türklük algısı yüksektir. Komitacılarla yaşanan çatışma sonrasında köprüde patlama olur ve köprü ikiye ayrılır. Kafiledekilerin bir kısmı köprüyü geçemez. Bu durum onlar için iyi olmaz. Çünkü “Ayrılmak, en büyük darbe idi onlara” (Özdek, 2005: 102). Bütünlük dağılınca bir de diğerlerinin ne durumda olduğunu düşüneceklerdir.

Son saldırıda ağır yaralanan Şevki Baba kızı Mesude’yi Rasim’e emanet ederken şunları söyler: “On yedi yaşındasın ama göç ve savaş yılları gençleri çabuk olgunlaştırır. Bir savaş yılı beş barış yılı kadar yaşlandırır insanı” (Özdek, 2005: 109). Çünkü Rasim göçün başından sonuna en çok değişim gösteren kişilerden biridir. “Ergenlik dönemi göç için muhtemelen daha bile karmaşık olabilir. Bu dönemde kişi “ikinci bireyleşme” süreciyle ya da bebekliğin ve çocukluğun birincil sevgi nesnelere içsel bir kopuşla karşı karşıyadır” (Akhtar, 2018: 10.) Rasim Mesude’ye göç öncesinden beri âşıktır ve ona bağlılığı yol boyunca gittikçe artmaktadır. Yoldaki tüm mücadeleyi adeta onun için verir ve ona yakın olmak ister. Şevki Baba’nın verdiği sorumlulukları yerine getirir bazen de kendi kararlarını alır. Göç sona erdiğindeyse kendi isteğiyle vatan savunması için asker olur, vatan aşkı Mesude’ye aşkının önüne geçer.

Kafile yol boyunca ilerlerken çoğunlukla yanmış ve terk edilmiş köyler görüyordur. Bir köye uğradıklarında cami imamından ve papazdan başka köyde kimse kalmadığını görürler. Hatta cami imamı papazın yanına sığınmıştır. Papaz durumu anlatırken kafiledekiler pek de tepki vermezler. “Kafiledekiler faciayı soğukkanlılıkla dinlediler ve tuhaftır, çocuklarla kadınlar bile irkilmediler, ürpermediler. Yüzleri donuktu, belki hınçlı idiler ama duyulmamış görülmemiş bu vahşeti dinlerken korku ve heyecana kapılmamışlardı” (Özdek, 2005: 127). En çok tepki vermesi beklenen kadınların ve çocukların bile anlatılanları soğukkanlılıkla dinlemesi, yaşananların onlarda bıraktığı etkidir. Bu durum başka bir bölümde şöyle anlatılır: “Ağam biz öyle facialarla karşılaştık, öyle unutulmaz ve anlatılmaz sahneler yaşadık ki, göz pınarlarımız kurudu, hislerimiz törpülendi; sevinci unuttuk acıya da bağışıklık kazandık” (Özdek, 2005: 164). Göç insanların psikolojisini değiştiriyor gözükmektedir.

Papazın anlattıkları o zamanki Hristiyan halk ve din adamlarının durumu hakkında da bilgi vermektedir.

“Yetmiş altı yaşındayım. Bir Osmanlıyım. Bir din adamı olarak saygı gördüm, kilisem yardım gördü. Çünkü devletin uluları, vicdan ve inanç hürriyetini kutsal sayarlar. Hristiyanlar Hristiyan olduğu için aşağılanmadı, zulüm görmedi... Komitacılar bu mabedi devleti yıkma planını hazırlamak için bir karargâh olarak kullandılar” (Özdek, 2005: 125)

Osmanlı'nın sürdürdüğü hoşgörü politikasına karşı Hristiyanların yaptıklarını bir din adamı gözünden anlatan bu kısım, o dönemdeki gayrimüslimlerin hepsinin aynı görüşte olmadığını gösterir. Bir yandan da kafiledekilerin karşılaştıkları zorluklarda Osmanlı'yı yanlarında görememeleri üzerine ara ara isyan ettikleri olur. “Yedi düvele diz çöktüren Osmanlım, nerdesin!” (Özdek, 2005: 171). “...Bu hallere düşecek kadar büyük günah işledik mi? Nerdesiniz ey basiret paşaları!” (Özdek, 2005: 234). Kahramanlar üzerinde Balkanları ve Türkleri koruyamayan bir devlet algısı oluşmuştur.

Bir taraftan yola devam etme mecburiyeti ve Ak Topraklar'a ulaşma arzusu onları harekete geçirse de öte yandan da yolun fazlasıyla uzaması onlarda zamanla

daha da çökmeye sebep olmaktadır. “Öte yandan bir usanç, yolun sonu hiç gelmeyecekmiş, geçidi aşamayacaklarmış gibi bir kuşku duymaya başlamışlardı... “Gideriz, gideriz Balkan tükenmez!” (Özdek, 2005: 145).

Yollarda gördükleri diğer insan manzaraları o dönemde göçe kalkmış, yollarda saldırıya uğramış kişilerdir. “Çocuk cesetlerini kucaklayan analar, eşlerinin cesetlerine, yaralıların üzerine abanmış eşler, kardeşler, boyunduruktan sıyrılmaya çalışan yaralı öküzler, çırpınan atlar...” (Özdek, 2005: 155). “On bir aylık çocukta üç süngü yarası!” (Özdek, 2005: 174). Sadece çile çeken Tulça göçmenleri değildir, Balkan coğrafyası içinde savaş döneminde göçe kalkan herkes aynı kaderi paylaşmaktadır.

Özellikle Balkan dağlarının aşılması kısmında mevsimin de kışa dönmesiyle hastalananlar, ölenler daha çok olmaktadır. Yazar göçmenlerin bu yolculuğunu betimlerken şunları söyler:

“Göçmen idiler ama leylekler gibi değillerdi. Belki Afrika’da yalnız orada üreyen bir tür iri böcek gibiydiler. Doğan, yumurtlayan ve sonra yavrularını hiç görmeden kuzey illerine giden iri çe-çe böcekleri gibi. Bu böceklerin yolculukları, taa soğuk dalgalarına çarpıp donuncaya, ölüncüye kadar sürerdi”(Özdek, 2005: 186).

Kafiledelikler ölüme giden çeçe böceklerine benzeyen insanlar olarak resmedilir. Göç yolunda yaşanan kayıplar, vahşetler ve göçün maksuda ermesinde yaşanan her türlü zorluk insanları her anlamda tüketiyordur. Tulça sakinlerinden geriye kalanlar çok az kişidir ve yine de dayanışmayı bozmazlar. Fakat Meriç’in önlerine geldiklerinde artık dayanamaz haldedirler. Bu durum şöyle tasvir edilir:

“Bunca şehit verdikleri için yaşlı idiler, Özyurtlarını terk etmek zorunda kaldıkları için hınçlı idiler. Aslında pek uzun olmayan bir mesafeyi dövüşe dövüşe, öle yite geldikleri için bitkin idiler. Beslenmedikleri için zayıflar. Vardıkları yerde ne olacaklarını bilmedikleri için kuşkulu idiler... Ama bunca sıkıntıdan sonra yolun son aşamasına ulaştıkları için biraz umutlu idiler ve bu birazcık umut topunu, Meriç’in karlı ovasında yuvarlaya yuvarlaya büyütme hayali içindeydiler” (Özdek, 2005: 222).

Başka bir kafilende Hüsmen Ağa adlı kişi ve kafilesi Ruslarla karşılaşır. Ruslar sözde onlara sığınmış görünüyor, onların yardımıyla Türklerin içine sızmayı hedefliyordur. Kendi başlarına da gidebileceklerini söyleyen Hüsmen Ağa'ya göçmen olmadıklarını ve fark edileceklerini söylerler. Bunun üzerine Hüsmen Ağa şu cevabı verir: “Biz de göçmen değiliz, biz de kaçıyoruz... İstemedim malımızı mülkümüzü bırakıp kılıçtan kaçıyoruz ve bize göçmen diyorlar!” (Özdek, 2005: 240). Bu cümleler yaşadıkları göçün niteliğini ve kahramanın göçmenlik algısını belirtir. Göçmek ve kaçmanın birbirinden farkı şöyle açıklanmıştır:

“Göç oluşum aşaması ya da nedenleri ister doğal ister açlıktan görünen aktörler olsun göçmek durumunda kalanlar gerçek mağdurlardır. Bu açıdan “göçmek” ile “kaçmak” arasındaki fark günümüz göçlerini anlama açısından önemlidir. Göçmenlerin tümü mağdur olsa da mağduriyet düzeyinin en yüksek olduğu grup “kaçmak” durumunda kalanlardır” (Erbaş, 2019: 337).

Romanın kahramanlarından bazıları kendilerini göçmen olarak görmemekte, kaçmak zorunda kalmış kişiler olarak addetmektedir. Hüsmen Ağa ve kafildekiler yanına sığınıyor görünen Rus askerlerini öldürürler. Meriç Köprüsü başında Osman adında bir genç de Rus ordusuna tek başına meydan okumuş, hatta Rus komutanı öldürmeyi başarmıştır. Bunun üzerine Rus askerleri düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir: “Talihimiz varmış ki bu çılgın Türk tek başına idi...” (Özdek, 2005: 235). Romanın sonlarına doğru anılan bu iki isim de mücadele sırasında ölecek ama binlerce kişiye de köprüden geçmelerini sağlayacak bir süre kazandıracaktır.

3.1.3. Göç Sonrası-Kavuşma

Meriç taşıdığı için geçmenin neredeyse imkânsız olduğunu bilmelerine rağmen yollarından dönmeyen Tulça kafilesi, köprüden geçmeyi başarır. Nihayetinde Ak Topraklar' a varan kafilenin burada yolculukları sona erer. İki yüz yetmiş iki kişilik kafilenden anavatana ulaşabilen sadece on kişidir.

Yaralı, hasta ve güçsüz oldukları halde umudu hiç kaybetmeyen bu on kişi maksuda ermiştir. Kurtuluş yolu ve soyun devam edebilmesini sağlayacak yer olan Ak Topraklar onları başta hayal kırıklığına uğratmıştır. Çünkü gördükleri manzara tahmin ettiklerinden daha kötüdür. Bu da onların karmaşık duygular yaşamalarına

sebepler olur. “Camilerde yer yoktu. Başlarını duvarların hizasına ve daha yukarıya kaldırdıkları zaman o ulu kubbeleri, o yüksek minareleri görüyor, umutlanıyor, ama yere, sokaklara bakınca, yürekleri kaygılarla, kuşkularla doluyordu” (Özdek, 2005: 254).

Edirne'nin güzelliği ile büyülenen göç yolcularının yeniden harekete geçme zamanı gelir. Çünkü Rus'ların Edirne'ye kadar gelebilme tehlikesi vardır. Bu yüzden bir an önce yerleşecekleri yerlere yolculuk yapmaları gerekir. Bütün göç yolcuları Edirne'de birikmiş perişan haldedir. Bu sırada Rasim, askerlere katılmaya karar verir, Mesude ve kafilenin diğer üyelerinden ayrılır. İşte bu ayrılık temelli olur, hayaller yarım kalır. Mesude kısa süreliğine geçtiği İstanbul'u bile fark etmez. Rasim askerde başarılar elde etse de bir süre sonra şehit olur. Yine de kalanlar aile gibi yaşamaya devam eder, soy devam eder.

Romanın sonunda Balkan kişileri, iki yüz yetmiş iki kişiden bir aileye kadar düşer. Bu bir aile, her türlü acıyı tadan ama soyun devamını da sağlayan kahraman kişiler olarak gösterilir.

3.2. Göç Bağlamında Zamansal ve Mekânsal İz Düşüm

Ocağımız Sönmesin romanı 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı döneminde göç etmek zorunda kalan ve bir daha da geri dönemeyen Tulça halkının göç yolculuğunu anlatır. Roman göç öncesinin ve göç sonrasında kısa işlendiği, ağırlığın göç esnasına verildiği bir zamanda kurgulanmıştır. Kitapta göçün başlama tarihi 26 Nisan 1877 olarak verilmektedir yani göç baharın ortasında başlar. Bu güzel mevsim romanda göçle ilişkilendirildiğinden dolayı üzüntülü bir zamanı ifade eder. “Tulça'nın hiçbir baharı gam yüklü gelmemiştii o bahara dek” (Özdek, 2005: 28). Bu zamanı Tulça'nın insanı ve hayvanı doya doya yaşayamamakta, yola düşmek mecburiyetindedir. Kitapta geçen şu bölüm göçün başlangıç zamanını tarif etmek açısından ayrıntılı bilgiler içerir:

“Koyun sürülerinin de beklediği gün gelmişti ama hayvanlar, dizlerini aşan lezzetli otlara doyamadan, güneye doğru sürülüyorlardı. Küçük kuşlar yine cıvılcıvılcı ama Türklerin kulağına “göç! göç! göç!” diye geliyordu ötüşleri. Leylekler, turnalar geliyor, Türkler gidiyordu. Buğday başaklanıyor, mısırlar

*tane dolduruyor, tarla yağmurdan sonraki kokusuyla toprağa çağırıyor...
Türkler gidiyordu. Asmalar budanmış, tomurcuklar çiçeğe, çiçekler meyveye
dönmüş... Türkler gidiyordu” (Özdek, 2005: 29).*

Tahminlerinden çok sonra Ak Topraklar’a erişen kabile, bahardan kışa kadar yolculuğu sürdürür. Roman baharda başlar, kışın çetin bir zamanı sona erer. Gündüzler göç için tercih edilen zamanı, geceler ise dinlenme ve konaklama zamanını ifade eder. Gece göç etmek tehlikeli, gündüz göç etmek daha güvenilir görünür. Gün içinde ise komitacılarla veya Rus askerleriyle karşılaşılacak zamanlar endişeli ve hızlı geçmekte, bu tehlikeler olmadığında zaman daha ağır geçmektedir.

Kişilerde zaman mefhumu kendi içinde bazı değişkenlikler gösterir. Rasim Mesude’nin yanındayken çok mutlu oluyordu, zaman onun için şöyle geçer: “Rasim, geçen her saatte yirmi dört saatlik bir ömür yaşıyordu” (Özdek, 2005: 39). Duygusal yakınlaşmaların olduğu zamanlar daha heyecanlı gösterilir. Romanda zaman kurgusu içinde, ara ara da Şevki Baba üzerinden zamanda geri dönüşler kullanılır. Özellikle Kırım’dan göç etmeleriyle ilgili kısım birkaç kez hatırlanacaktır. Fakat roman boyunca bir ağır bir hızlı geçen yolculuk romanın sonuna doğru kişilerin zamandan kopmasına sebep olur: “Saat ve gün hesabı yapmıyorlardı artık. Yalnız önemli olayların zamanını hatırlıyor ve unutmuyorlardı” (Özdek, 2005: 132).

Romanda zamansal iz düşün çocukların değişimini de hazırlar gözükmektedir. Selim’in ve Rasim’in olgunlaşması göçün süresinin uzun olması ve bundan sebep bir sürü olayla yüz yüze gelmelerinden kaynaklanır.

Ocağımız Sönmesin romanı mekân olarak da çeşitlilik gösterir. Tulça’dan başlayan göç Anadolu topraklarında son bulur. Kafilenin hareket ettiği Tulça; “Romanya’nın güneydoğusunda Kuzey Dobruca’da, Tuna’nın delta alanına girerken ayrıldığı üç koldan Hızırilyas (Sfantu Gheorghe) kolunun sağ yakasında bir liman şehri olup bugün Tulcea adıyla bilinir” (Maksim, 2012: 360). Tulça, göç zamanında Osmanlı’ya bağlı bir şehirken göç sonrası Romanya topraklarına geçmiştir. “1878 Berlin Kongresi kararları uyarınca Kuzey Dobruca kesiminin Romanya’ya verilmesi üzerine Tulça Osmanlı idaresinden çıktı” (Maksim, 2012: 361).

Göçün başı ve sonu arasındaki mesafede geçilen bütün yollar okuyucuyu Balkan coğrafyasında bir gezintiye çıkarır. Ev, romandaki ilk mekândır. “Ocak” kavramı roman boyunca evi simgeler. Evden çıktıktan sonraki yol zaman zaman engebeli, yokuş, kaygan, bataklık, tehlikeli simgelenirken bazen de güveni ve kurtuluşun çaresini simgelemektedir. Dobruca, Deliorman, Tırnova, Plevne, Niğbolu, Silistre, Rusçuk, Filibe, Edirne ve İstanbul romanda geçen şehir isimleridir. Bunun dışında Kanatkalfa, Anadolu gibi pek çok köy ismi de geçmektedir. Köylerin birçoğu terk edilmiş ve yakılıp yıkılmış yerler olarak betimlenir. Kilise ve camiler romanda kullanılan dini mekânlardır. Kiliseler zarar görmemiş ve zaman zaman komitacıların toplantı yaptıkları bir yerken, camiler yakılıp yıkılan, bazı yerlerde de kiliseye döndürülme amacının güdüldüğü yerlerdir. Köprü de romanda işlenen göçün seyrini değiştiren mekânlardandır. Her bir köprü geçişinde ya bir saldırı olur ya da köprüler yakılıp yıkılır. Köprü, göçü engellemek isteyenlerin ve göçe devam etmek isteyenlerin ortak mekânı niteliğindedir. Romanın tek bir yerinde tren istasyonu mekân olarak kullanılmıştır. Kahramanların umduğunun aksine göçü kolaylaştırmaz. Çünkü trene binmelerine imkân yoktur. Fakat orada toplanan ve kafilelerden haber toplayan yabancı basın mensupları sayesinde hem seslerini duyurur hem de göç hakkında nasıl haber yapıldığını öğrenme şansı yakalarlar.

Göç seyrinde etkili olan yerlerden biri Tuna Nehri biri de Meriç Nehri’dir. Kafiledekiler Tuna Nehri’ni geçmenin zorluğundan dolayı yolu değiştirir, bu yüzden de yolları bir hayli uzar. “Köstence’ye gidecektik ama suyun yukarısına, askerlerimizin olmadığı yere yöneldik!” (Özdek, 2005: 55). Meriç Nehri ise son engeldir, bu yüzden kafiledekiler yolu daha fazla uzatmayı göze alamaz. Romanda geçen Şıpka Geçidi, kafilenin en zor ve tedirgin geçtiği yerlerden biridir. Ayrıca Balkan Dağları zor aşılan ve kişilerin iyice tükenmesine yol açan bir yerdir.

Romanın başından sonuna ulaşılacak istenen yer ise “Ak Topraklar”dır. Göç yolculuğuna çıkan herkes Anadolu’ya kavuşmak hayaliyle yola devam etmektedir. Romanda Ak Topraklar’ın değişik kişiler tarafından anlatımları şöyledir:

“Ak Toprak’ta benim gözüm, Ak Toprak’ta! Artık ölümlük bir yer isterim, göç olmayan bir yer, Aktoprak... (Özdek, 2005: 84). “... ta Edirne’ye taa İstanbul’

*a kadar... Bir daha göçe kalkmayacakları yere kadar...” (Özdek, 2005: 9). Ge-
rekirse Edirne’ye İstanbul’a kadar varın. O ulu şehirlere, dağ gibi kubbelere,
uzun uzun minarelere ulaşın. Oralarda düşman yoktur. Ak pak insanlarımız
vardır. Ak Topraktır orası” (Özdek, 2005: 109).*

Anadolu o kadar güvenilir görülmektedir ki Tulça halkı ve göç eden diğer göçmenler için bir daha göçün olmayacağı son durak olarak algılanır. Göç bitecek, insanlar orada huzura kavuşacaktır.

Göç kafilesi önce Edirne’ye varır. Bütün arzuları Selimiye’yi görmektir. “Sonra birden Selimiye’nin ince uzun minarelerini, Ak Toprak’ın Allah’a açılmış o kutlu kollarını, minarelerle birlikte nicedir özlemine çektiği o kutlu dünyayı gördü” (Özdek, 2005: 249). Selimiye, kahramanların gözünde vatana kavuşmanın alameti, hayali gerçek kılan mekândır. Bu mekân romanda şu cümlelerle tasvir edilir: “Selimiye’nin ince uzun minareleri, göğe uzanan o muazzam kubbenin kolları gibiydi, kalem gibiydi, altın uçlu birer mızrak gibiydi... Hayır, hayır! O zarafete, o ilahi güzelliğe benzeyen başka bir şey yoktu: Selimiye’nin minareleri, Selimiye’nin minareleri gibiydi” (Özdek, 2005: 252).

Edirne’den sonra İstanbul’a varılır. Burayla ilgili çok detay verilmez. Tulça’daki evden başlayan göç İç Anadolu’nun büyükçe bir köyünde, kerpiç duvarlı bir evde sona erer.

Sonuç

Göç, insanlık tarihinin en eski çağlarından beri insanların doğup büyüdü-
leri yeri isteyerek veya istemeyerek terk etmeleridir. Konu derinine inildiğinde her
yer değiştirmenin göç sayılamayacağı, mutlaka insanları bireysel veya kitlesel göçe
iten sebeplerin olduğu görülmüştür. Göçler siyasi, sosyo-ekonomik, etnik, parasal,
sağlıksal, eğitimsel vb. birçok nedenle gerçekleşmektedir.

Ocağımız Sönmesin romanı, tarihi olaylar, kişiler ve geleneği yansıtmaları bakımından tarihi roman vasfı taşıyan bir göç romanıdır. Romanın kurmaca dünyasına giren olayların tarihi gerçeklikte de yer alması, bazı karakterlerin o günün Osmanlı’sı ve Balkanlar’ında yaşamış kişilerle birebir örtüşmesi, “Ocağımız Sön-

mesin” başlığı ve roman içinde sıklıkla tekrarlanan ocak, od kavramlarının Türk kültüründe mühim bir yeri olması sebebiyle bu kaniya varılmıştır. Yirmi bir bölümden oluşan romanda, Dobruca’ya bağlı Tulça kasabasındaki Türklerin 93 Harbi neticesinde yaşadıkları göç anlatılır. Göç Tulça’dan başlar ve Bulgaristan üzerinden Anadolu’ya uzanır. Esasında romanda bahsedilen geçmiş bir göçe de dikkat çekilir. Bu da Kırım’dan Balkanlar’a olan göçtür. Baştan sona göçe hazırlık, göç esnası ve göç sonrasını okuyucuya ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Karakterlerin fiziksel ve duygusal süreçlerinin yoğun olarak işlendiği roman Balkan insanı hakkında fikir verici niteliktedir. Balkan insanı, göçü bir kader tecellisi olarak sürekli yaşamak zorunda kalan, bundan dolayı bezginlik içinde olsalar da soyun devamı için yeniden göç edecek gücü toplayabilen kişilerdir. Romanda her şey göçe bağlanmıştır; zaman ve mekânlar da göçü yavaşlatan veya hızlandıran, tehlikeli veya güvenilir olarak ayrılabilir. Vatana bağlılık, inanç, azim, dayanışma yanında esasıyla göçün nasıl bir şey olduğunu anlamak isteyen herkesin okuyabileceği bir kitaptır.

Dobruca’nın 93 Harbi neticesinde Romanya topraklarına geçmesinden dolayı, yapılan araştırmada hem Romanya hem Bulgaristan hatta Yugoslavya gibi Balkan ülkelerindeki göçler de incelenmiştir.

Kaynakça

- Akgün, A. (2015). Yakın dönem Türk romanında Balkan Türkleri ve sürgün. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3 (5), 143.
- Akhtar, S. (2018). *Göç ve kimlik: Kargaşa, sağaltım, dönüşüm* (Çev. Sedef Ayhan). İstanbul: Sfenks Kitap.
- Aydın, M. (1994), 93 Harbi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 9. 488-499.
- Chambers, L. (2019). *Göç, kültür, kimlik* (Çev. İ. Türkmen, M. Beşikçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (2015). Yugoslavya- Makedonya topraklarından Türkiye’ye göçler. N. Sariahmetoğlu ve İ. Kemalioğlu (Ed.). *Türk Dünyasında Sürgün ve Göç*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, s. 327-352.

- Dağaşan, E. ve Aydın, S. (2017). Göçün sosyal hayata yansımaları: 93 harbi döneminde Oltu'dan Toka'ta bir göç hikâyesi. Osman Köse (Ed.). *Geçmişten günümüze göç II*. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, s. 737-745.
- Derman, S. (2015). Romanya Türklerinin Türkiye'ye göçleri. N. Sarıahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu (Editörler). *Türk Dünyasında sürgün ve göç*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, s. 353-369.
- Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden kaçışlara göç ve göçmenler: Kuram, yöntem ve alan yazıları*. Ankara: Phonix Yayınları.
- Kumartaşhoğlu, S. (2012). *Türk kültüründe ocak ve ateş kültü*. Yayınlanmamış doktora tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Maxım, M. (2012). Tulça. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. 41. 360-361.
- Taşagül, A. (2015). Türk tarihinde göçler ve stratejik sonuçları. N. Sarıahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu (Editörler). *Türk Dünyasında sürgün ve göç*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, s. 1-29.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Özcan, K. (2015). Kırım Türklerinin sürgünü ve vatana dönüş mücadelesi. N. Sarıahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu (Ed.). *Türk Dünyasında sürgün ve göç*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, s. 51-79.
- Özdek, R. (2005). *Ocağımız sönmesin*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sami, Ş. (2010). *Kamus-ı Türkî* (Haz. P. Yavuzarslan). Ankara: TDK.
- Sancaktar, C. (2019). Balkanlar'da Osmanlı mirasından arınma siyaseti. *Balkan ve Yakındoğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (3), 18.
- Söylemez, O. (2019). *Türk dünyasında tarihi roman ve milli kimlik*. Ankara: Bengü Yay.
- Süleymanoğlu Yeniso, H. (2005). *Edebiyatımızda Balkan Türklerinin göç kaderi*. Ankara: Toplumsal Gelişim Derneği Yayınları.
- Tekin, M. (2006). *Roman sanatı I (Romanın unsurları)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yalçın Çelik, S. D. (2005). *Yeni tarihselcilik kuramı ve postmodern tarih romanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalçınkaya, A. (2006). Osmanlılar döneminde Bulgaristan. B. Gökdağ ve O. Karatay (Editörler). *Balkanlar El Kitabı Cilt I*. Ankara: Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, s. 326-328.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Hristo_Botev, 9. Mayıs 2020.